

## ПОМЕН ЗА ДАНАИЛ КРАПЧЕВ

Цвета Трифонова

Имам вътрешен дълг към забравените и инкриминираните строители и будители на България. Вълнува ме съдбата на значимите и значещите хора, които с живота, с делото и смъртта си са пренесли през препятствията на времето духът и идеята на българската държавност. Ако не ги е имало тези стожери на българщината, отстоявали с морална доблест и сила ценностите на родолюбието и саможертвеността за Отечеството, то българското племе едва ли щеше да оцелее през толкова войни, катастрофи, братоубийствени кръвопролития и чужди домогвания.

Сега съм в орбитата на Данаил Крапчев и веднага ще отговоря защо - проумях, че това е човек-институция в политическата история на България. Фигура, която запълва със своя интелект и независим дух, с талантливото си журналистическо творчество цял четвърт век от историята на българската журналистика и от живота на българската държава. Той е бащата, създателят, творецът на вестник "Зора", излизал от 1919 до 1944 г. А вестник "Зора" е едно огромно държавническо и културно дело, което е по силите и по плещите единствено на човек с възрожденски нравствени измерения. Всеки би могъл да се увери в това, ако има куража да се зарови в чупливите и прашни страници на 25-те годишнини на всекидневника. Там са отложени протуберациите на отминалата епоха, ден след ден се вихри кървавата история на страната ни, фиксирани са събития, разтърсвали света и Европа. По тези страници тече параноята на всекидневието, с хиляди човешки драми, природни и социални бедствия, с политически и битови престъпления, но също тъй се извисява културният ръст на първенците и са уловени духовните стремежи на епохата между двете световни войни.

Данаил Крапчев е една от най-видните и авторитетни личности на България през тази епоха. Роден е през 1880 г. в старинното градче Прилеп в Македония, "прилепнало" в скута на прочутите Маркови кули, където и до днес са застинали в безвремието на вековете средновековни крепостни руини. Оттам, от Климентовските духовни извори, от Самуиловите легенди и Прилепското княжество на Вълкашин и Марко, тръгва житейският път на много бележити българи и революционни дейци, оставили ярка следа в националната история. Старинната прилепска църква "Свето Благовещение" (1838), с надвесения над нея хилядолетен чинар, древните църквици

и скитове, запазени и до днес, площадът с източения ориенталски силует на Сааткуле (1858) са декорът и атмосферата сред които израстват личности като епичния писател Димитър Талев, апостоли и революционери като Пере Тошев, един от основателите на ВМРО, Георги и Петър Ацеви, Димитър и Йордан Чкатрови, книжовника Марко Цепенков, събрал 10 тома с народни умотворения, архиепископ Методи Кусевич десетки други книжовници, деятели, борци. В града още съществува фамилията "Крапчев", а в далечното минало една улица е носела името на Данаиловия баща - "Васил Крапчев", поборник за църковна независимост и национално самоопределение на българите в Македония. Ако в прилепското възрожденско училище са работили будители и сеятели като Димитър Миладинов, Григор Пърличев, Кузман Шапкарев, Йордан Хаджиконстантинов-Джинот, то съвсем естествено е да се твърди в старите хроники, че Прилеп е бил най-яката твърдина на българското самосъзнание в рамките на Македония. Данаил Крапчев е достоен син на своя род и на родното си място - още в ранните си години, в училищата в Битоля и Солун, той се включва в националноосвободителното движение. След като завършва история и политически науки в Софийския университет и в Швейцария, той бързо намира призванието си на културното поприще и след младотурския преврат (1908 г.) започва да издава в Солун вестници със звучни имена - "Илинден", "Родина", "Вардар", "Струма", "Места", "Брегалница", "Марица", "Българин", "Отечество" и пр., сменяйки названията на реките и синонимите на етноса след всяка цензурска забрана, в неутолимия стремеж на македонската интелигенция да се отстояват териториите на българското присъствие до бреговете на Бяло море. Вестниците, издавани от Д. Крапчев на български език в славянското средище Солун, са изразители на вековните стремления на етноса, а в своята журналистическа роля той се оказва един от идеолозите на националноосвободителните борби за обединение, против отоманизацията на поробените български краища. По време на Балканските войни обаче Данаил Крапчев е на поста си като редник в четническото движение в Македония, а негови другари и съмишленици в комитските приключения са Тодор Александров и Пейо Яворов. В подготвян за печат сборник със спомени и документи за Крапчев четящата публика за пръв път ще може да се запознае с инкриминираната досега кореспонденция между него и П. Яворов, посветена на бурните събития от началото на миналия век.

След двете национални катастрофи, в които България губи изконни територии и надеждите си за постигане на своя национален идеал, а до голяма степен и моралните си устои, Д. Крапчев е от малцината духовни лидери, които се възправят с цялата си енергия срещу уничието, упадъка и отчаянието, обхванали обществото. Този човек е зареден с неизчерпаема надежда и стремителна деятелност. В годините на най-дълбока стопанска и морална криза започва да издава ежедневния вестник "Зора", пестейки от залъка си, треперейки за всеки къс хартия, както свидетелстват съвременниците му. Денонощно е стоял на поста си в бдение за нивото, качеството и разпространението на вестника, който се оказва най-свидната рожба на неговия живот. Сам така си го наричал - "рожбата". Стремещт му е да създаде обективен и независим информационен всекидневник, като за образци му служат европейските вестници "Тан" и "Таймс". За сметка на това е бил иронизиран от Ванче Михайлов например, че вместо да посвети "Зора" само на македонската кауза, той го превърнал в "българския Таймс"<sup>1</sup>. Вестникът се издържа сам, железен закон за Крапчев е да не взема отникъде и отникого нито стотинка, за да се отстои независимостта на изданието и свободата на словото, което тече от "Зора" към хората. Затова дори т.н. "народен съд", колкото и да се е трудил, не намерил компромат в тази посока.<sup>2</sup>

Човек с широка историческа образованост и култура, владеещ перфектно френски език, Данаил Крапчев притежава голяма библиотека с чуждоезични издания по история, политология, социология и обожава публицистичния маниер на известния френски журналист и политик Жан Жорес. Европейските интелектуални мащаби на главния редактор пряко се отразяват във вида и съдържанието на "Зора" и особено в неговата собствена публицистика. Новини от световните информационни агенции и от собствени кореспонденти в Лондон, Париж, Рим, Берлин, Женева; телеграми на "Зора" и телеграми на БТА; коментари, анализи, научни статии; репортажи, хроники, стенограми и други разнообразни рубрики запълват колоните на вестника. Всекидневно се осигуряват потоци от информация и българската общественост е осведомена за събитията по целия свят, за балканската политика в нейната емпирика и процеси, за вътрешното положение в страната дори до малката паланка. Но освен тях голямо място се отделя за култура, забавление и книжовност под формата на литературни страници, илюстрирана страница, весела страница, спортна страница,

подлистници с преводна белетристика, плюс седмично културно-информационно издание "Седмична Зора". Това са най-общо сегментите, съставляващи структурата на най-меродавния български ежедневник в неговата дълга, четвъртвековна история. В хилядите страници са съхранени автентичните извори за националната история, политика, икономика, социален бит и културен живот. Тук са регистрирани в снимки и репортажи битието и манталитета на българския човек, всички перипетии, събития, трагедии, заплахи и възходи, преживени от народа ни в десетилетията между двете световни войни - несправедливите тегоби и жестоките репарации на Ньойската "догма", както я нарича Крапчев; деветоюнския преврат и убийството на Стамболийски, коминтерновските попълзновения и септемврийските метежи през 1923 г., покушението върху цар Борис III при Арабаконак и атентатът в църквата "Св. Неделя" през 1925 г.; асимилационната политика и тиранията на балканските съседи спрямо българското население в заграбените територии; политическите интриги между партиите, междуособиците в македонското движение и убийствата на видни дейци като Тодор Александров, проф. Никола Милев, директор на в. "Слово", ген. Ал. Протогеров, Петко Д. Петков и мн. др.; саможертвените акции на Менча Кърничева и Мара Бунева, процесът срещу българските студенти в Скопие, гръцкото клане в граничното село Тарлис и още безброй вихри и катаклизми, след които човек се чуди как изобщо е оцеляла нашата нещастна държавица.

Разбира се, поради хора от ранга на Данаил Крапчев, изправени непоколебимо на страж на българската държавност. Трябва човек да изчете стотиците уводни статии в "Зора" или трите тома публицистика "Изминат път" с авторството на Крапчев, за да разбере, че в негово лице България е имала не само едно могъщо журналистическо перо, а преди всичко прозорлив и далновиден политически анализатор. Трезвите му преценки за хора и събития, за процеси и тайни заговори, както на международната, така и на вътрешнополитическа сцена са безпогрешни и непостижими. И други умни мъже са в състояние да оценят и квалифицират ставащото и текущото в политическото злободневие - Данаил Крапчев обаче го предрича. За разлика от събратята си по перо той не следва събитията по петите, а ги изпреварва, още в техния зачатък умее да разчете намеренията, следствията и разбира се - резултата. И което е особено важно - да посочи изхода или пътищата за разрешаване на всяка сложна ситуация. За добро или за лошо- винаги се оказва прав.

Сред стотиците примери ще посоча само един - пръв сред демократично мислещите журналисти Данаил Крапчев започва кампания срещу правителството на проф. Александър Цанков. Още в началото на 1924 г., отначало предпазливо и дипломатично, а впоследствие открито, той доказва, че дори да е било историческа необходимост, то се е превърнало в бreme за нормализацията на страната и настойчиво започва да пледира за оставка. Две години след 9 юни 1923 г. Крапчев пише: "Девети юний по никой начин не трябва да остане една традиция, защото подобна традиция ще погуби България."<sup>3</sup> Кой да чуе трезвият, разумен глас - следват още два преврата, наистина пагубни за демократичното бъдеще на страната. Не само по този повод, а многократно, изпъква доминантата на неговия политически мироглед - парламентаризма и демократичното устройство на обществото, против всеки авторитаризъм или диктатура, независимо откъде се задава тя. Тази демократическа позиция Крапчев защитава неизменно в десетки свои заглавия, напр.: "Полицейска и правова държава", "Силата на парламентарния режим", "Демокрация и силна власт", "Въпросът за диктатурата" и др. Позволявам си да цитирам откъс от статията му "Военна диктатура ли?"<sup>4</sup> освен като доказателство за демократичните възгледи на автора и като предупреждение към днешното време: "България или ще бъде спасена от Народното събрание и чрез Народното събрание или ще погине. Авторитетът на Народното събрание трябва да се издигне. Никой управник не може да се счита необходим за България. Необходимо е само Народното събрание. Трябва то да сочи кои управници са необходими в даден момент. Във всеки случай България може да бъде спасена само от своето Народно събрание, ако то стане истински господар и съдия на правителството. България ще бъде изкарана от сегашното си положение не чрез диктатури, които ще я опропастват, а чрез истински парламентаризъм и контрол над правителството." Какъв блестящ урок за сегашните политици, ако те си правеха труда да четат заветите на умните и образовани мъже на България! В контекста на тези редове лъсва унизителната сервилност и отблъскващо лакейство на днешните ерзац "парментаристи", когато твърдят, че видите ли, само "негово величество Кобургготски" бил единствената ни гаранция за всичко. Сякаш не съзнават, че сами си плюят в лицето. Гаранция е той, но за личната им кариера, за оглозгането на рилските гори и за обратен път към азиатската мизерия, а не към Европа. Впрочем, заради тия господата специално, ще спомена, че бащата на сегашния задкулисен играч е бил доста по-мъдър - в

кризисни моменти се е допитвал и до мнението на Данаил Крапчев, т.е. до гласа на общественото мнение, например за преврата на звенарите през 1934 г. И въпреки че Крапчев твърдо стои на позициите на конституционализма, а не на авторитарния режим, награждава го с орден "За гражданска заслуга"<sup>5</sup>, докато превратаджиите Кимон Георгиев и Дамян Велчев го интернират в Карлово.

Истински гражданин и пламенен патриот стои начело на вестник "Зора", щом във всеки брой бие тревога за съдбините на българите в Македония, Беломорска Тракия, Западните покрайнини, Южна Добруджа. Пестеливо и лаконично, с неопровержими факти разобличава шовинизма на сръбските и гръцки власти спрямо българското население, изважда наяве тайните козни на балканските политикани и подтиква международното мнение към действия в защита на поробените сънародници. Според него нашият народ повече от половин век "не престава да дири цялата си душа". Нито за миг не го напуска мисълта за мъчениците, останали извън разпокъсаното Отечество, затова вестникът му докрай изпълнява отговорна патриотична мисия - да поддържа жива духовната връзка между метрополията и откъснатите територии, да вдъхва на народа си вяра в бъдещето. Стегнато и убедително, без сянка от демагогия, словото на Крапчев съумява да държи будна съвестта на българското общество, не допуска да изгасне boleжът и съпричастието на българина към страдащите събратя. Навсякъде той прокарва убеждението си, че "всичко е в движение"<sup>7</sup> и никоя неправда не трае вечно, че всяко статукво подлежи на промяна и рано или късно "България ще събере в едно своята монолитна душа". В поредица от кратки и ясни публицистични текстове Д. Крапчев анализира сложните балкански взаимоотношения - "Българите от Гръцка Македония", "Петицията на поробена Македония", "Тракийският въпрос", "Гръцки роби", "Гръцкото двуличие", "Кръвта не е вода", "Грабеж", "Скопският процес", "Убийствата нямат край" и пр.<sup>8</sup> Той разгръща тези отношения в различни аспекти - международни, политически, юридически, териториални, културни, икономически и инфраструктурни. Ще отбележа само един пример за оригиналност и дълбочина на неговия политически интелект - въпросът за ролята на реките в политиката. Никъде другаде, освен в публицистиката на Д. Крапчев, не съм срещала подобна държавническа култура и прозорливост, позволяващи му да провиди ключовото значение на водните пътища като важен фактор в

историческия и стопански просперитет на нацията. За него трите реки - Искър, Струма и Марица - са скелетът на българската държава. Тази идея настойчиво се провежда в редица статии, онасловени: "Бученето на реките и политиката", "Устията на българските реки", "По трите реки", "Марица и Вардар". Пак уроци за политици, особено в контекста на затлачените днешни реки! Господа, издайте по-скоро забравените томове на Крапчев, те са си същинска библия за политика!

Уводните колонки с негов подпис, посветени на болшеvizма и на Сталин, на терора и процесите в Съветска Русия разкриват анализаторската мощ и далновидност на Крапчев относно трагедията на руския народ, разобличават имперските амбиции на комунистическата мегадържава и начините, по които ги осъществява, дестабилизирайки малки страни като България. Тази тема изисква специална разработка, а настоящият очерк има само възпоминателни цели - да изведе във вниманието на обществото ярката фигура на един голям патриот, политик и строител на българската журналистика. Исквам поне в известна степен да опровергая болката на Крапчев, когато твърди, че "ние, българите, сме с къса памет", "нямаме усет към еволюцията" и затова сме "народ без исторически опит"<sup>9</sup>.

Друг парлив проблем е отношението му към Втората световна война и към Германия - и не само парлив, той се оказва съдбовен за най-уважавания редактор и публицист в страната до фаталната дата 9.IX.1944 г. - коства му живота веднага след нея. В дъното на тази трагедия стои пак фанатичната, болезнена любов към непрежалимия роден край, възврънат към протородината от германските войски през 1941 г. в устрема им на Изток. Но истината по въпроса може да се каже и само в едно изречение, изречено от Матей Бончев-Бръшлян пред VI състав на народния съд. Когато го разпитват за отношението на неговия патрон към оста Рим-Берлин-Токио, стремейки се да скълъпят обвиненията си във "фашизъм" спрямо един от стожерите на българската демокрация, подсъдимият отговаря в прав текст "Данаил Крапчев държеше само на една ос - оста Прилеп-София-Прилеп."<sup>10</sup>

С надеждата, че ще мога да представя набеязаните тук аспекти от огромното журналистическо наследство в по-разширен мащаб, при други обстоятелства, преминавам към темата, която естествено ме вълнува - ролята на Д. Крапчев и на в. "Зора" за развоя на

българската литература. Най-напред ще отбележа големия културен капацитет на вестника - негови сътрудници са видни имена от академичните среди - професорите Боян Пенев, Никола Милев, Ал. Т. Балан, Любомир Милетич, Йордан Иванов, Александър Балабанов, Гаврил Кацаров, Михаил Арnaudов, Стоян Романски и редица други, които представят на страниците на изданието научни разработки от своята сфера - езикови въпроси, антична история, български паметници в Македония, археология, театрално и музикално изкуство, литературна история и пр., достигайки до редовия читател на най-високо академично равнище. В още по-голяма степен това важи за литературния раздел в структурата на всекидневника. Обширното място, давано на литературните материали, е израз на благоговейно отношение към световната и към родната литература. Веднъж седмично, веднага под заглавката, с удебелен шрифт се отпечатва специално заглавие "Днес "Зора" с литературна страница" и едва след него се изписват останалите информационни наслови. Добива се впечатление, че това е специална опция, очаквана и обичана от читателите на "Зора". Нищо чудно да е така, щом в нея за пръв виждат бял свят култови произведения на родната белетристика. Разкази от циклите "Ако можеха да говорят" и "Вечери в Антимовски хан" на Йордан Йовков, любимецът на Д. Крапчев, един след друг се подреждат на втората страница на "Зора". Българската литература дължи на "Зора" и появата на повестта "Чифликът край границата", публикувана тук с продължения. Трифон Кунев често дефилира с псевдонима си Риналдо Риналдини като автор на злободневни фейлетони и мемоарни съчинения за отминалите войни. Крапчевият всекидневник е гнездото, откъдето изхвъркват много таланти и вероятната причина за това е ширококросроеният духовен мащаб на главния редактор, щом дава място за сатиричните миниатюри и на своя коректор, а той не е кой да е, а "Хамлет, принц Датски" - поетът-сатирик Димитър Подвързачов. Под крилото на Крапчев за известно време е пребивавал и нежноскръбният лирик на България - Димчо Дебелянов - вадил си е хляба като коректор в неговия в. "Отечество". Несравнимият бокачовски хумор на Райко Алексиев се лее два пъти седмично във "веселите страници" - "Смях и закачки": тук в карикатури, фейлетони, вицове и анекдоти, шеговити стихчета и весели закачки знаменитият Fra Diavolo артистично, шеговито или хапливо-саркастично разиграва нашенската комедия в нейните политически, битови или социопсихологически тъжносмешни картинки. Тук се появяват фейлетонните му герои Генчо Завалията,



отец Тарапonti и Гуньо Гъсков, отработва се прототипът и набира сили бъдещият вестник "Щурец". На страниците на "Зора" през 1932 г. се печата в продължения и великолепната "Хумористична история на българите" от Райко Алексиев, неизвестна днес за българския читател. Николай Райнов публикува в "Зора" разказите си "Хора в скици", а Йордан Бадев е естетическият арбитър на годишните продукции. Той е редакторът на литературната страница и същевременно е автор на галерия от портрети на съвременните му български писатели с общо заглавие "Скици на живите". Добри Немиров, Борис Руменов-Зевзека, Георги Райчев, Димитър Шишманов, Димитър Бадев, Георги П. Стаматов, Дора Габе, Змей Горянин и мн. др. също са сред литературните имена на "Зора", гостоприемно отворила страниците си за стойностните произведения, без това да означава осъзнаването им като класика по това време. Вестникът просто си има мярка за качествена литература и отстоява своя престиж и високо естетическо ниво.

Ако успея да издам книгата със спомени за Д. Крапчев, ще се види, че всички негови сътрудници са единопдушни в едно - Димитър Чорбаджийски, известният по-сетне писател и фейлетонист-народовед Чудомир е станал такъв благодарение на Данаил Крапчев. Откривайки таланта още в първите творби на непознатия провинциален разказвач, Крапчев прави всичко по силите си, за да подтикне и развие писателската му дарба. Освен запазеното място във вестника и своята добронамереност и приятелство, осигурява му големи хонорари предварително, задължавайки го да седне и да пише по съвест, за да ги оправдае, "когато може, както може". За съжаление след тримесечни телефонни молби към уредника на Чудомировия музей в Казанлък (Пеньо Терзиев - бел. ред.) не успях да получа копия от Крапчевите писма до Чудомир - чиновникът не се помръдна, смята, че архивът на видните люде на България му е бащиния.

Че вестник "Зора" е инкубатор на литературни дарования, а главният му редактор - довереник и меценат на българските писатели, си проличава не само от сърдечното другарство с гениалния Пейо Яворов, а и от факта, че под неговата стряха се подслонява и могъщия епик на родната литература - Димитър Талев, когато вестник "Македония"<sup>11</sup> е спрян след преврата на 19 май 1934 г. Така "Зора" има шанса да даде път на още една епохална творба - романът "Железният светилник". През 1943-44 г. тук излизат 12

откъса от него със заглавие "Хаджи Серафимовата унука". Известна е съдбата на автора и на романа след 9.IX.1944 г.

Отделна тема са литературните подлистници на "Зора", които за своето време са истинско съкровище. Спомагат да се превъзмогне провинциализма на българската култура, довеждайки в лоното ѝ висши образци на световната класика още с тяхната поява. Тук се печатат преводи от Морис Льоблан, Кнут Хамсун, Мопасан и Анатол Франс, Андре Мороа, А. Чехов, Ив. Куприн, К. Балмонт, Мих. Зоценко, Рабиндранат Тагор и Десанка Максимович, серийно се пускат разказите от "Хиляда и една нощ". На този фон е впечатляващо, че в същата журналистическа модификация е включен и Алековият "Бай Ганю", т.е. още през 1927 г. "Зора" отчита мястото на емблематичната българска книга сред световните заглавия. С постоянство и компетентност вестникът грижливо обработва и отглежда литературната нива на България.

Последното, което не мога да отмина, е безспорното уважение и авторитет на Данаил Крапчев сред българската и международната общественост, извоювани с къртовски труд и нравствено постоянство в продължение на три десетилетия. Този факт намира израз по време на юбилейното честване на 30-годишната му журналистическа дейност, устроено на 24 май 1936 г., не от него, а от приятели и сътрудници. Тогава скромността, професионализма и мисионерската всеотдайност на този човек са възнаградени от почитта на десетки известни люде от България и от света. Към него потичат писма и поздравителни телеграми, носещи думи на признание и уважение към родолюбивото му дело<sup>12</sup>. Сред тях са професорите Г. П. Генов, М. Арнаудов, Л. Милетич, А. Златаров, бившият мин.-председател Ал. Малинов, Кирил Кръстев, Тодор Кожухаров, Анг. Каралийчев и Д. Немиров, кметът на София Ив. Иванов, посланикът на Чехия Прокоп Макса и французинът Леон Ламуш, български генерален консул в Париж, свещениците на българските общности в Чикаго и Ню Йорк, софийският митрополит Стефан, военни дейци и много чужденци, чиито текстове не можах да прочета. Всички те оценяват високо заслугите му за издигане нивото на българската преса до европейските критерии, прекланят се пред патриотизма и таланта на големия публицист, посветил живота си на националната кауза. Тогава Леон Ламуш развълнувано признава, че "с вестник "Зора" мога всеки ден да живея един час в своята мила България", а Симеон Радев му изпраща от Лондон знаменателно приветствие, в което определя Крапчев и себе си като синове и внуци на борците за

свобода и народност и поради това - хора от епохата на Възраждането. Дипломатът, летописец на "съвременна България", изказва мисълта, че Данаил Крапчев е "единственият българин, чието място бих желал да имам." Слава богу, че в онзи момент съдбата е била глуха!

Не така мислят обаче коминтерновските другарчета, комунистическите терористи. Маститата фигура на редактора на "Зора", влиянието му в обществения живот и авторитетното му слово предизвикват у тях само ненавист и отмъстителност. Правят опит да го убият през лятото на 1944 г., посред бял ден, на ъгъла на бул. "Дондуков" и ул. "11 август" - двама терористи го събарят и нападат с ятаган. Раняват го в главата, без малко да го постигне участта на Стефан Стамболов. Не успяват тогава, но си довършват работата три месеца по-късно, на 10 септември 1944 г. След като е предупреден какво го очаква, могъл е да избяга, имал е швейцарска виза за цялото семейство, но е останал. И се питам - защо? А дали е могъл да загърби смисъла, ядрото, същността на целия си съзнателен живот? Да избяга и да избегне участта на десетките си скъпи приятели, които сам е оплаквал - героичните македонски комити, напоили с кръвта си родните планини и полета? Би ли могъл да живее далеч от родината си човек, сраснал се с нейната съдба още от майчиното мляко. Единствено в негов текст съм прочела, че кристалният извор на Охридското езеро при манастира "Св. Наум" - това са сълзите на македонските майки. Сравнението разкрива онтологична слятост с архетипите на родното, с пулса, с мъките и историята на земята рождена. Тя е неговата единствено възможна вселена. Такъв човек не може никъде да отиде, освен да се върне в свещената ѝ утроба. Данаил Крапчев става една от първите жертви на комунистическата жестокост след преврата и разбираемо е защо - трябва да се смаже, завинаги да изчезне този тип човешки индивид - на достойнството, на родолюбието и дълга; да замлъкне гласът на разума и свободолюбието. Да се забрави изобщо истината за македонските българи и Македония. Само като се съборят славните възрожденски сенки, ще се отвори път за лицата на демагогията и лъжата, за националните предателства на сервилните Сталинови марионетки. Линчуват Крапчев на улицата в града Горна Джумая, наричаме и до днес Благоевград, нали бяха прекръстили цяла България на слепите си антибългарски идоли. Последните му думи са били досущ като кълещия въпрос на Левски: "Народе, български народе, осъзнай се!" Въпреки това името му фигурира в

обвинителния акт на VI състав на т.нар. народен съд, който съди българските писатели, журналисти и издатели като виновници за световната война. Бил "починал", но съдят убития човек, за да заграбят имуществото и интернират семейството и децата му в Делиормана, където са живели в земянка. Избити са, впрочем, почти всички сътрудници на в. "Зора". Краят на вестника, който в продължение на четвърт век е бил стандарт за европеизъм, за свобода на словото и обективност на информацията, символизира края на една ера и началото на нова епоха - на поробване и потъпкване на националните ценности в живота на България.

## БЕЛЕЖКИ

1. Непубликуван спомен на Петър Лунгов, репортер в "Зора". [обратно]
2. Спомен на Хр. Бръзицов, репортер във вестника, пред когото народният обвинител, комунистът Никола Ланков, признал за липсата на подкупи и чужди пари за "Зора", въпреки обстоятелствата за свидетели и документи. [обратно]
3. Крапчев, Д. Незавършен подвиг. // Зора, бр. 1786, 08.06.1925. [обратно]
4. Крапчев, Д. Военна диктатура ли? // Зора, бр. 1428, 17.03.1924. [обратно]
5. Непубликуван спомен на Неша Д. Крапчева. [обратно]
6. Това е заглавие на една от неговите статии, която ще бъде отпечатана във в. "Детонация" през м. септември (2005 г. - бел. ред.). [обратно]
7. Заглавие на статия - вж. Крапчев, Д. Изминат път. [Съч. в три тома]. Т. II. София, 1936-1941, с. 146. [обратно]
8. Вж. Крапчев, Д. Цит. съч., т. III, 1941. [обратно]
9. Усет към еволюцията. // Крапчев, Д. Цит. съч., т. II, 177. [обратно]
10. Непубликуван спомен на Хр. Бръзицов. [обратно]
11. Дотогава Димитър Талев е гл. редактор на в. "Македония", орган на македонската емиграция в България. [обратно]
12. Трябва да се има предвид, че това вероятно са само част от материалите по тази тема. Отделени са от чужд архив - на Петко Тихолов. [обратно]

## Цвета Трифонова



Цвета Трифонова е родена на 5 август 1944 г. в Ямбол. Завършва далекосъобщителна техника в Полувисш институт по съобщенията (1966 г.). През 1979 г. завършва „Българска филология и история“ в СУ „Св. Кл. Охридски“ и две години е преподавател по литература в СОУ в град Баня. От 1981 г. до края на 2009 г. работи в Института за литература при БАН.

Автор е на четири монографии: „Архив Н. Вапцаров. Аналитичен опис“ (1992); „Никола Вапцаров. Текстът и сянката“ (2004); „писатели и досиета“ (2004) и настоящия сборник „Георги Марков. Да пишеш, за да можеш да умреш“ (2012). Публикувала е над 100 студии, статии, предговори и рецензии в академични сборници, книги, алманаси, списания, лит. вестници и сайтове. Съставител, редактор, автор на предговори, бележки и справочни апарати на четири книги на български писатели – епистолярния роман на Яна Язова и Алек-сандър Балабанов „Мойра“ (1996); романа „Война“ от Яна Язова; мемоарно-документалния сборник „Данаил Крапчев и вестник „Зора“. Незабравимото“ (2006). През 2007 г. редактира и подготвя за печат романа „Покривът“ от Георги Марков. Автор е на предговора, приложенията и бележките към творбата.